

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2024 • Summer 2024
Cilt 1 • Volume 1
Sayı 1 • Issue 1

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

Baş Editör
Editor-in-Chief

Esra AKA

Danışma Kurulu
Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK
(İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM
(Kırklareli Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ebru Burcu YILMAZ
(İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin TAŞ
(Aksaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Cemalettin YAVUZ
(Trakya Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal YAVUZ
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Doç. Dr. Fettah KUZU
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülşah Gaye FİDAN
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK
(Erzurum Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
(Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Celal VARIŞOĞLU
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Oğuzhan DURMUŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Doç. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Prof. Dr. Ozan YILMAZ
(Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Serkan TÜRKOĞLU
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Alan Editörleri
Field Editors

Klasik Türk Edebiyatı
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Halk Edebiyatı
Prof. Dr. Canser KARDAŞ
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Yeni Türk Edebiyatı
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Türk Dili
Prof. Dr. Ümit HUNUTLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Türk İslâm Edebiyatı
Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Yılmaz ÖKSÜZ
(Ege Üniversitesi)

Türkçe Eğitimi
Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Öğr. Gör. Hakan SÖNMEZ
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Tarih ABD
Prof. Dr. Hidayet KARA
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Sayı Hakemleri
Issue Reviewers

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Vildan SERDAROĞLU COŞKUN
(Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Doç. Dr. Cemalettin YAVUZ
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Doç. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Yazı İşleri Sorumlusu

Managing Editor

Fatma TÜRK

Dil Editörleri

Language Editors

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE (Türkçe)

Öğr. Gör. Hakan SÖNMEZ (İngilizce)

Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Farsça)

Musahhihler

Proofreaders

Fatma KEKÜÇ

Haydar ÖZÇELİK

Özlem YOLAÇAN

Son Okuma Sorumluları

Final Proofreaders

İlknur CEVHER

Gizem SERGERDANOĞLU

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj

Cover Design and Layout

Beyza MURAT-ABDUKARIMOV

Yazışma Adresi

Contact

dergiklasikdivan@gmail.com

<https://klasikdivan.com>

Dibace

Kıymetli Klasik Divan Okurları,

Bu yıl yayım hayatına başlayan *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)*; edebî eserler, ilmî çalışmalar, kültür, dilbilim ve eğitim incelemelerinin yapıldığı özgün ve yenilikçi çalışmaları akademi camiasıyla buluşturmayı hedeflemektedir. *KD-UDKEAD*; bilim etiği, özgün değer, dijital perspektif, modern yaklaşım ve disiplinlerarası incelemelerle akademik çalışmalara katkı sunmayı ilke edinen bir yaklaşıma sahiptir. Klasik Divan Çevrim İçi Edebiyat Topluluğunun süreli yayını olan dergimiz, Yaz (Haziran) ve Kış (Aralık) olmak üzere yılda iki sayı hâlinde yayımlanacaktır. İnsan ve toplum bilimleri alanında çalışmalar yürüten araştırmacıların kaleme aldığı yazıların kabul edileceği dergi; yayın kurulunun ön incelemesinin ardından yazıyla ilintili olarak çift taraflı kör hakem değerlendirmesine tabi tutulmakta ve en az iki hakem onayı olan yazılar yayımlanmaktadır. Dergimiz, E-ISSN 3023-820X numarasıyla elektronik ortamda yayımlanmaktadır. Danışma kurulu, yayın kurulu ve yazım kuralları başta olmak üzere dergiyle ilgili tüm bilgiler dergi.klasikdivan.com adresinde yer almaktadır. Dergimizin ilk sayısı *KD-UDKEAD* 1/1, Yaz 2024 dönemi olan 30 Haziran tarihinde yayımlanmıştır. Bu sayıda; uygun bulunmayan yazıların elenmesinden sonra beşi *Araştırma Makalesi* ve ikisi *Kitap Tanıtım Yazısı* olmak üzere toplam yedi yazı yayımlanmıştır. Dergimize yazılarıyla katkıda bulunan araştırmacılara, yazıları büyük bir titizlikle inceleyen hakem kuruluna ve gönüllülük esasıyla bir araya gelen Klasik Divan Çevrim İçi Edebiyat Topluluğu üyelerine teşekkür ederiz. *KD-UDKEAD*'ın nitelikli ve özgün makalelerle uzun soluklu olmasını temenni ediyoruz.

Saygılarımızla.

Baş Editör
Esra AKA

Makale göndermek için ilk tarih: 01 Nisan 2024

Makale göndermek için son tarih: 02 Haziran 2024

1. Sayının yayımlanma tarihi: 30 Haziran 2024

İÇİNDEKİLER CONTENT

Dergi Künyesi:	I
Dibace:	V
İçindekiler:	VI

Araştırma Makalesi Research Article

1.Fars Kültür ve Edebiyatında Hayat Suyu Pınarı ve İskender The Water of Life and Alexander in Persian Culture and Literature Prof.Dr. Nimet YILDIRIM.....	1
2.Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Kırkbasma ve Albasmadan Korunma Ritüel ve Uygulamaları Rituals and Practices For the Preservation of Kırkbasma and Albasma in Azerbaijani and Anatolian Folklore Doç. Dr. Meleyke MEMEDOVA.....	14
3.Gülzâr-ı Savâb Nüshalarında Kullanılan Mühürler Üzerinden Bir Okur Profili Çıkarma Teşebbüsü An Attempt to Construct a Reader Profile Based on the Seals Used in the Manuscripts of Gülzâr-ı Savâb BeyzaMURAT-ABDUKARIMOV.....	29
4.Klasik Türk Edebiyatında Sevgilinin Boyu ile Hayat Ağacının Arkaik İlişkisi The Archaic Relationship Between the Height of the Beloved and the Tree of Life in Classical Turkish Literature HasanERGÜLEÇ.....	48

5.Hâfız-ı Şirâzî'nin "Şumâ" Redifli Gazeline Yapılan Üç Şerhin Mukayese Edilerek Değerlendirilmesi

A Comparative Evaluation of Three Commentaries on Hâfız Al-Shirâzî's Ghazal with the Rhyme "Şumâ"

BeyzanurBEKMEZ.....67

Kitap Tanıtım Yazısı

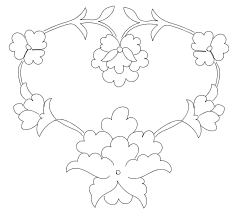
Book Review

6.Prof. Dr. İlhan Genç'in Kaleminden Kürsüdeki Şâir: Mehmet Âkif

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA.....89

7.Şâirâne Muammâlara Şârihâne Çözümler Şerh-i Muammeyât-ı Emrî (Muammâyî Ahmed Çelebi)

Hasan TEL.....95

**Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Kırkbasma ve Albasmadan Korunma
Ritüel ve Uygulamaları**

**Rituals and Practices For the Preservation of Kırkbasma and Albasma in
Azerbaijani and Anatolian Folklore**

Doç. Dr. Meleyke Memmedova

melikememmed@gmail.com

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

<https://orcid.org/0000-0001-7714-4668>

Folklor Enstitüsü

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date of Submission: 23.04.2024

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 06.05.2024

Sayfa/Page: 14-28

Atıf/Citation: Memmedova, Meleyke. “Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Kırkbasma ve Albasmadan Korunma Ritüel ve Uygulamaları”. *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 1/1* (2024),14-28.

Değerlendirme/Peer Review: İki dış hakem-Çift taraflı körleme/Double anonymized-Two external.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Kırkbasma ve Albasma dan Korunma Ritüel ve Uygulamaları

Rituals and Practices For the Preservation of Kırkbasma and Albasma in Azerbaijani and Anatolian Folklore

Doç. Dr. Meleyke MEMMEDOVA

Özet

Mihrî Doğum sonrası gerçekleştirilen ritüeller içinde “Kırkbasma” ve “Albasma”dan korunmak için yapılan uygulamalar ve ritüeller dikkat çekmektedir. Çocuk doğduğu ilk günden 40 gün tamamlanana kadar anne ve çocuk kırklı, lohusa olarak adlandırılır. Lohusalık sürecinde annenin ve çocuğun doğuştan sonraki 40 gün içinde hastalanmasına halk arasında “kırk basması”, “kırka düşmesi”, “kırk karışması”, “lohusa basması” denir. Böyle olumsuzluklar olmasın diye kırk gün içinde anne ve çocuğu hastalıktan, nazardan, kötü etkilerden korumak için gereken önlemler alınmaktadır. Azerbaycan’ın ve Anadolu’nun her bölgesinde yapılan bu ritüeller genellikle 40 gün içinde anne ve çocuğu, ziyarete gelenlerin nazarından, kötü enerjisinden korumak içindir.

Eski Türk inançlarından olan al, al ruhu halk kültüründe önemli yer tutmaktadır. İnsan ile hayvan karışımı bir görünüşe sahip olan alkarısı öldürücü dev, cin gibi bilinen uzun boylu, uzun parmakları ve tırnakları olan, dağmık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, bazen zenci suratlı, memelerini nağıllardaki (masallardaki) devler gibi omuzlarından arkaya sarkıtabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır. Kırklı anne ve çocuğa zarar verebileceği, hatta öldürebileceği düşünülen bir varlık olan Albastıdan (Alkarısından) onlara zarar gelmesin diye anne ve çocuk 40 gün tek başına bırakılmaz. Aynı zamanda Alkarısını yakalamak ve zararsız hâle getirmek için bazı uygulamalar yapılmaktadır.

Bu çalışmada, Azerbaycan ve Anadolu da yaygın olarak bilinen Kırkbasma ve Albasma dan korunmak için yapılan ritüel ve uygulamalar karşılıklı şekilde araştırılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Anadolu, Folklor, Kırkbasma, Albasma, Ritüel.

Abstract

The rituals and practices carried out after childbirth, specifically the “Kırkbasma” and “Albasma,” are noteworthy for their focus on protection. From the moment a child is born until the completion of 40 days, both the mother and child are referred to as forty, “lohusa” in Azerbaijani culture. During the postnatal (lohusalık) period of 40 days, there is a belief in folk culture that both the mother and child are susceptible to “kırk basması” (the influence of the number forty), which can lead to illness. “Kırk basması” is also referred to as “kırka düşmesi”, “kırk karışması”, “lohusa basması” among the folk. In order to prevent such ailments, during these 40 days, precautions are taken to protect both the mother and child from illnesses, the evil eye, and negative influences. These rituals, performed in various regions of Azerbaijan and Anatolia, are mainly aimed at shielding the mother and child from the evil eye and negative energy of visitors who come to see them during this period.

The concept of “al” or “al ruhu”, one of the ancient Turkic beliefs, holds profound significance in folk culture. Within this belief system emerges the enigmatic “alkarısı” as a creature with a grotesque appearance, a hybrid of human and animal traits, known for its deadly nature akin to demons. It has a tall stature, long fingers and nails, disheveled hair, a greasy body, small hands and feet, fangs, with one lip on the ground and one in the sky, sometimes having a dark complexion. Similar to giants in the tales, it can hide its breasts behind its shoulders, has an eye on its head, and wears an “al gömlek” (a type of garment), it is a highly unattractive creature. In order to prevent malevolent influence from the entity, known as “Albastı” or “Alkarısı”, believed to have the power to inflict harm, and even death, upon both the mother and child during the postnatal period, the mother and child are not left alone for 40 days. Additionally, certain practices are undertaken to capture and render the “Alkarısı” harmless.

The article investigates and examines the rituals and practices employed for protection against “Kırkbasma” and “Albasma” widely known in Azerbaijan and Anatolia, through mutual research.

Keywords: Azerbaijan, Anatolia, Folklore, Kırkbasma, Albasma, Ritual.

Giriş

Azerbaycan ve Anadolu folklorunda çocuk daha doğmadan onu bazı olumsuzluklardan, ağır enerjilerden, nazardan korumakla kötü olduğuna inanılan bazı varlıklardan (cin, hal anası, al arvadı vb.) çileye düşme, halbasma, albasma, kırkbasma gibi hâl ve durumlardan korumak için çeşitli uygulama ve ritüeller yapılmaktadır. Doğum sonrası gerçekleştirilen bu ritüeller arasında “Kırkbasma” ve “Albasma”dan korunmak için yapılanlar daha çok dikkat çekmektedir. Çocuk dünyaya göz açtığı ilk günden kırk gün tamam olana kadar geçen zaman zarfında anne ve çocuk kırklı olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca kırklı kadına Azerbaycan’da “zahı”, Anadolu’da ise “lohusa” denilmektedir. Bu kırk günlük zaman dilimine de “zahılık” veya “lohusalık” dönemi denilir. Lohusalık döneminde anne ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içinde kırklı olduğu zaman sürecinde hastalanması, halk arasında “kırk basması, kırka düşme, kırk karışması, lohusa basması, çileye düşme” vb. gibi adlandırılmaktadır. Böyle olumsuzluklar olmasın diye kırk gün içinde anne ve çocuğu hastalıktan, nazardan, ağır enerjiden, bazı yaratıklardan, zararlı etkilerden korumak için gerekli önlemler alınmaktadır. Aynı zamanda bazı yöntem, âdet, inanç ve ritüeller uygulanmaktadır. Azerbaycan ve Anadolu’nun her bölgesinde yapılan bu ritüeller, uygulama ve âdetler genellikle kırk gün içinde anne ve çocuğu görmeye gelenlerin nazarından, ağırlığından, kötü enerjisinden, hal anası veya al karısından, kırkbasma ve albasmadan korumak içindir.

Kırkbasma

Çocuk doğduğu ilk günden kırk gün tamam olana kadar anne ve çocuk “kırklı” olarak adlanır. İnançlara göre lohusalık döneminde anne ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içinde hastalanmasına halk arasında “kırk basma, kırka düşme, kırk karışması, lohusa basması, çileye düşme” denir. Bu gibi durumların olmaması amacıyla kırk gün boyunca anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için bazı önlemler alınır. Azerbaycan ve Anadolu’nun her bölgesinde genellikle kırk gün içinde anne ve çocuk ziyarete gelenlerden korunmaya çalışılır. Her iki bölgede de kırklı çocuk ve annesi kırkbasmanın diye evde yalnız bırakılmaz. Yine her iki bölgenin halk inançlarına göre bu kırk gün boyunca dışarıya çıkmamak, kırklı çocuk ve kadınla karşılaşmamak, bazı eşyaların odada, yastık ve yatak altına konması, anne ve çocuğa sancak, göz boncuğu vb. takılması yaygın olarak bilinen âdetlerdendir. Kırkbasmasının belirgin özellikleri ise çocuğun rahatsızlığı, çok ağlaması, uyumaması, renginin sararıp solması, bağırması, vücudunda kırmızı lekeler, yaraların oluşması, titremesi gibi özelliklerle belirlenir.

Nahçıvan bölgesinde kırklı çocuğu kırkbasmadan korumak için şu adımlar izlenir: “Kırklı çocuğun kırkı çıkana kadar başının altına beyaz bir örtü, dışarı çıkartıldığında ise tuz ve ekmek konur. Aynı zamanda kırk gün boyunca kırklı çocuğun uykusunun azalmaması için yıldız görmemesine dikkat edilir. Kırklı çocuğun akşama doğru uyumasını sağlamak için hayvanların gelmesi beklenir ve o zaman çocuğu açıp kundaklarlar.”¹ Bir diğer inanç ise kırklı çocuğun yastığının altına

1 Hikmät Əbdülhəlîmov, *Azerbaycan Folkloru Antologiyası I. Kitab.* (Naxçıvan: “Ecmi” Neşriyyat-Poligrafiya

makas konmasıdır. Bu, cinlerden ve kötü güçlerden çocuğu korumak için yapılır. Bununla birlikte olumsuz etkilerle başa çıkmak için bebeğin giyisisine her zaman çengelli iğne takılır. *Çocuğun kundağına çengelli iğne takmazsan, şeşe çocuğu vurur, çocuk da morarır.*² şeklinde bir inanç vardır. Aynı zamanda kırk gün boyunca çocuğun tırnağını kesmemeye dikkat edilir. Anadolu’da benzer şekilde kırkbasmaını önlemek için öncelikle kırklı çocuk yalnız bırakılmaz. Ayrıca kırklı kadınlar ve kırklı çocuklar kırk gün boyunca dışarıya çıkarılmaz ve birbirleriyle karşılaştırılmaz. Böyle bir karşılaşma olursa kadınlar birbirleriyle; iğne, yüzük, düğme, para değiştirirler. Eve taze et, ekmek, un, tuz, nakışlı kumaş getirilmez. Ayrıca çocuğun üzerine örtü örtülür, kırmızı kurdele bağlanılır. Çocuğun ve annesinin baş ucuna Kur’ân-ı Kerîm konulur. Ayrıca çocuğun baş ucuna veya yatağının altına; soğan, sarımsak, bıçak, makas, çuvaldız, yatağın altına süpürge konulur. Evden dışarıdaki herhangi birine tuz, ateş veya iğne verilmez.³

Aynı şekilde Azerbaycan’da da kırklı bir kadının başka bir kırklı kadını görmeye gitmesi doğru kabul edilmez. Çünkü bu zaman çile olacağına inanılır ve bu çilenin verdiği zararı yok etmek için böyle bir ritüel gerçekleştirilir: *Bir kırklı kadın diğer kırklı kadınla karşılaştığında birinin çilesi diğerini basar. Bu da çocuğa geçtiği için çocuk yürüyemez. İkiz çocuğu olan bir annenin ayakları arasından o çocuğu üç kez geçirdiğimiz takdirde çilesinin geçebileceği söylenir. Ayrıca iki çileli kadın bir araya geldiğinde çengelli iğnelerini birbirlerine verirler. Bu şekilde yaptıklarında onları çile basmaz. Çilenin bazılarının ayağına, bazılarının da diline düştüğünü söylerler. Ayağa düştüğünde çocuk yürüyemez, dile düştüğünde ise konuşması gecikir.*⁴ Halk inançlarına göre çileli çocuğun yürütmesinde bazı engellerin ortaya çıktığına inanılır. Bu engelleri kaldırmak ve çocuğun yürütmesini sağlamak için *yürüyemeyen çileli çocuk, anne rahmindeyken babası ölen çocuğun ayağının arasından üç kez geçirilir. Sonra çocuğun çilesi kesilir.*⁵ Ayrıca çileden kurtarmak için imamlara armağan olarak sunulan yemek sofrasının artıklarını çileye düşmüş kişinin başına döktüklerinde çilenin kalktığına inanılır.

Bunların yanı sıra çileye düşen çocuğu hayvan sürüsünün önüne götürdüklerinde ya da babasının ayakları arasından geçirildiğinde de çileden kurtulduğuna inanılır (KK-4, KK-6). “Çile” kelimesi Farsça “çehel” sözünden gelir, anlamı ise “kırk” demektir. Tasavvuf tarikatında sûfilerin kırk gün dünyevi arzularından kurtulup ruhun temizliğine ulaşmak için yaptıkları ağır diyet ve mahrumiyet dönemine riyâzet ya da çile denir. İstirap, dert, sıkıntı anlamında da kullanılan çile,

Birliyi, 2010), 42.

2 Əbdülhəlîmov, *Azerbaycan Folkloru Antologiyası I. Kitab*, 43.

3 Sedat V. Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015, 206-209.

4 *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir IX. Kitab*. (Beylegan, İmişli, Terter, Berde ve Cebrayıl rayonlarından toplanmış folklor örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC. 2014, s.290.; Meleyke Memmedova, “*Garabağ Folklorunda Doğum Rituaları və İnancları*”// Ziyalı İşığında Ramazan Gafarlı – 70 Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 iyul, Azerbaycan-Bakı, 2021b, 469.

5 *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir IX. Kitab* (Beylegan, İmişli, Terter, Berde ve Cebrayıl rayonlarından toplanmış folklor örnekleri), Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC. 2014, 288.; Meleyke Memmedova, “*Garabağ folklorunda doğum rituaları və inancları*”// Ziyalı İşığında Ramazan Gafarlı – 70 Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 iyul, Azerbaycan-Bakı, 2021b, 470.

halk inançlarında dünyaya çocuk getiren hamile kadının kırk gün çile dönemine girmesi şeklinde kabul edilir. Kırk günün tamamında Çilekesti merasimi (töreni) yapılır. Çile ve Çilekesti merasiminin dinle hiçbir ilişkisi olmasa da yeni bir döneme girmiş anne ve çocuğun kırk gün rahatı ve huzuru için hastalıklardan, kötü enerjiden, nazar ve ağırlıktan korumak önemlidir. Çocuğu korumak için belirli yöntemler ve ritüeller, Çilekesti merasimi dışında da gerçekleştirilir. Örneğin, Azerbaycan'da çocuk yeni doğduğunda pamuğu yakıp onun siyah külünü çocuğun alnına sürülür ve bu yöntemle çocuğa göz, nazar değmesi önlenmeye çalışılır. Ayrıca çocuğun kırkı çıkmadan önce onu görmeye gelenlerin ağırlığı çocuğa dökülmesin diye misafir eve girerken anne kucağındaki çocuğun altından geçirilir.⁶ Anadolu'da olduğu gibi Azerbaycan'da da çocuğu korumak için belirli eşyalar kullanılır. Hatta bu eşyalar aracılığıyla çocuğun gelecekte; cesur, yiğit, işgüzar, mert, evine bağlı vb. olumlu özelliklere sahip olacağına inanıldığını ve bu inanca dayanarak çocuğun yanına, yastığının altına ve beşiğine çeşitli eşyalar konulduğunu görülmektedir: *Çocuk dünyaya geldiğinde erkek çocuğunun yanına bıçak, hançer konulur ki, yiğit olsun, koruyan kollayan olsun, kuvvetli olsun. Kızın yanına ise iğne, makas, sap konur ki, ev işlerinde iyi olsun, hamarat olsun.*⁷

Anadolu'da eve et, tuz gibi şeyler getirildiğinde şöyle bir ritüel gerçekleştirilir: Çocuğa "O seni basmadan sen onu bas."⁸ diyerek ayakları yere bastırılır. Bu şekilde çocuğun kırk basmasından korunduğuna inanılır. Nahçıvan'da kırklı çocuğun üzerine çiğ et getirildiğinde onun et gibi yani hasta olacağına inanılır: *Kırklı çocuk eve geldiğinde, o eve on gün süresince et getirilmez. Derler ki, et getirilirse çocuk, et yığını gibi olur. Bilinçsiz bir şekilde eve et getirilirse ve daha sonra çocuğun et gibi olduğu görülürse çocuğu babasının bacakları arasından geçirirler.* (KK-2). Ayrıca Nahçıvan Bölgesi'nde, birisi çiğ et getirirse çocuğa zarar gelmemesi için önlemler alınır: *Çiğ et, kırklı çocuğun üzerine getirildiğinde çocuk et gibi olur. Eğer üstüne et getirilirse hemen bir parça etten kesip çocuğun üzerindeki kıyafetine dikilir.*⁹ Bu inanç, Karabağ Bölgesi'nde şöyledir: *Çocuklar kırklı olduğunda, kayınvalide eve et almadan önce evdeki kırklı çocuğu düşünceleri için herkesi uyarır. Kırkı çıkmamış çocuğun bulunduğu eve çiğ et getirilmesinin doğru olmadığı, aksi takdirde çocukta döküntüler oluşabileceği vurgulanır.*¹⁰ Ayrıca Karabağ Bölgesi'nde diğer bölgelerimizdeki benzer âdetler, gelenekler ve inançlar yerine getirilir. *Kırklı çocuğun üzerine biri gelince çocuk, dışarıya çıkarılır. Sonra eve geri getirilir ve kapının önüne demir konur ki gelenin ağırlığı orada kalsın.*¹¹ Aynı zamanda kırklı çocuğun üzerine ağırlığın ve hemzatin dökülmesi de Karabağ Böl-

6 Hikmet Əbdülhəlîmov, *Azerbaycan Folkloru Antologiyası XXIII. Kitab* (Nahçıvandan toplanmış folklor örnekleri). (Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2012), 331.

7 Meleyke Memmedova, "Garabağ Folklorunda Doğum Rituelları və İnancları"// Ziyalı İşığında Ramazan Gafarlı – 70 Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 iyul, Azerbaycan-Bakı, 2021, 470. ; *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. III. Kitab (Ağdam, Füzuli, Cebraýıl, Terter, Gubadlı, Zengilan, Kelbecer, Laçın ve Şuşa rayonlarından toplanmış folklor örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Elm ve Tehsil, 2012, 160.

8 Örneğ, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, 208.

9 Əbdülhəlîmov, *Azerbaycan Folkloru Antologiyası I. Kitab*, 42.

10 *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*, IX. Kitab (Beylegan, İmişli, Terter, Berde ve Cebraýıl rayonlarından toplanmış folklor örnekleri), Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC. 2014, 289.

11 *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. VIII. Kitab (Kelbecer rayonundan toplanmış folklor örnekleri), Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC. 2014, 368.

gesi'nden toplanan folklor metinlerinde şöyle tasvir edilir: *Kırklı çocuğu ziyarete birilerinin gelmesine izin vermeyiz. Ayağı ağır adam geldiğinde de çocuk ağlar, hasta olur, türlü türlü sıkıntılara, dertlere düşer. Hemzât öyle bir şeydir ki ağaç meyve verdiği zaman kötü niyetle gidilse o ağaç bile kurur.*¹²

Farklı bölgelere göre kırka düşmüş ve kırk basmış çocuklar için ilginç yöntemler uygulanır. Kırkbasma zamanı çocuk yıkanır, ziyaretgâhlara, türbelere, ocaklara götürülür. Çocuğu kırk barmasından çıkarmak için dua yazdırılmasıyla birlikte Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde farklı ritüeller de gerçekleştirilir. Örneğin; Diyarbakır Bölgesi'nde kırk basmış bir çocuğu Hicaz'dan gelen kırk taşıyla çimdirip¹³ bu tasta su içirilir. Eskişehir'de ise çocuk içinde kırk çeşit şey (leylek tüyü, çakmak taşı, boncuk, yılan kemiği, yüzük, anahtar, altın, düğme, mavi boncuk, istiridye kabuğu vb.) bulunan suyla yıkanır.¹⁴ Çanakkale Bölgesi'nde kırk basmadan kurtarmak için çocuk dışında ev de kırklatılır. Bir bardağın içine kırk taş konur ve üzerine de su dökülür. Bu su, evin etrafına serpilir. Urfa Bölgesi'nde kara tavuğun yumurtası getirilir, içi boşaltılır, bu kabukla çocuğun başına kırk defa su dökülür. Aydın'da ise kullanılmış süpürge'nin üstüne köpeğin yavrusu konur, üstü elek ile örtülür, içine kırk bir taş konduktan sonra ısıtılmış bir kap su getirilerek çocuk bu eleğin üstünde yıkanır. Köpeğin yavrusu ölürse, çocuk kırk barmasından kurtulmuş olur. Bolu'da kırk çubuk kırıntısı (ağaç yongası) toplanır ve değirmen ağacından su getirilir. Su kaynatılır ve yongalar içine atılır. Kaynamış sudan kırk fincan dolusu dökülerek çocuk yıkanır. Tunceli'de kırk gün tamam olduktan sonra çocuğun başına elek tutarak üç tas su dökülür ve şöyle denilir: "Yer, gök şahid olsun bunun kırkı çıkmıştır." Sinop'ta çocuğun evinin dam örtüsünün altından odun parçası getirilir. Bu parça yakılır ve üstüne su kabı, su kabının içine de kırk adet demirden anahtar konur ve çocuk bu su ile yıkanır.¹⁵ Kırşehir'de gün doğmadan önce değirmenden getirilen suyla çocuk yıkanır. Aynı zamanda çocuğun gömleği suya atılır. Düzce'de ölmüş bir köpeğin başı, kırk bardak suyla yıkanır ve daha sonra aynı suyla çocuk yıkanır. Ağrı'da çarşamba günü çocuk yıkanıp çıkarıldıktan sonra suyuna bal mumu dökülür. Ordu'da çocuğun odasına hangi silahla girilmişse o silah yıkanır. Kastamonu'da çocuk; mezar taşıyla, delikli taşla, balçıkla, ağaç parçalarıyla ayrı ayrı yıkanır. Bingöl'de kırk basmış çocuk terazinin bir kenarına konur, diğer tarafına da tezek konularak yıkanır. Bu tezek nemli bir yere konulur. Nemli ortamda tezek şişerse çocuğun da gelişeceğine inanılır. Afyon'da tezekle tartılan çocuk, kaplumbağanın üzerinde yıkanır. Bu şekilde yıkama yapılırken kaplumbağa ölürse çocuğun üzerinde kırkbasma olduğuna inanılır. Çocuk, deve kemiğinin altından geçirilir.¹⁶ Erzurum'da yapılan başka bir ritüelde ise çocuk, tezek ile tartıldıktan sonra tezekler sulu bir yere konur. Tezek suyu emdikçe çocuk da iyileşir. Aynı zamanda bal mumu

12 *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*, IX. Kitab (Beylegan, İmişli, Terter, Berde ve Cebrayıl rayonlarından toplanmış folklor örnekleri), Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC. 2014, 289.

13 Türk Dil Kurumu Sözlükleri: "Çimmek; suya dalıp çıkmak; yıkanmak; yüzmek."

14 Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, 210.

15 Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, 211.

16 Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, 212.

eritilir ve taşın baş tarafındaki delikten suya dökülür. Kimin ve neyin kırkı basmışsa onun şekli suyun üstüne çıkar. Bu suyla çocuk yıkanır. Ayrıca çocuğu kimin kırkı basmışsa o çocuğun babasının çiş yaptığı yerden bir taş getirilir ve o taşın konulduğu suyla çocuk yıkanır. Kırk basmış bir çocuk mezarlığa götürülerek mezarın üstüne yatırılır. Sonra başkası çocuğu mezarın üzerinden kaldırır. Bursa’da yapılan bu ritüelin benzeri Eskişehir’de de bulunmaktadır. Burada çocuğu musalla taşının üstüne yatırarak yapılır. Trabzon bölgesinde ise şüphe neyin veya kimin üzerineyse çocuk o şeyin üzerine bastırılır ve böylece çocuk onu basmış olur.¹⁷ Edirne’de çocuğu tek başına bırakma zorunluluğunda kaldıklarında baş ucuna; Kur’ân, demir, ekmek ve süpürge konulur. Kırkbasması zamanı genellikle çocuk yıkanır, muska (dua) yazılır, hocaya okutulur. Dere kenarından getirilen kırk küçük taş yıkama suyuna atılır. Bebek yıkandıktan sonra taşlar suyla birlikte dereye atılır. Çocuğun yedinci günü ile kırkinci günü arasında mevlit okunur. Edirne’de yine ilginç bir yöntem uygulanır. Çocuk kemikle tartılır, sonra bir bardağın içine kırk taş konulur, üstüne de su dökülür ve bu su, evin çevresine serpilir.¹⁸

Yeni doğmuş bebeğin ve annenin temizlenmesi, paklanması olarak bilinen ve lohusa kadın ile çocuğu kırkbasması gibi çeşitli ağırlık ve olumsuzluklardan temizlemek amacıyla gerçekleştirilen kırklama (kırk dökme, kırk çıkarma) ritüeli, adından da anlaşılacağı gibi bebek doğduktan sonra kırkinci gününde bebeği ve annesini özel bir törenle yıkayarak kırkını çıkartmayı amaçlar. Yani kırkinci gün bebek ve anne, onların eşyaları ve giysileri de dâhil olmak üzere yıkanarak her türlü sıkıntı ve pislikten uzaklaştırılır. Su, bu anlamda arındırıcı ve temizleyici olmanın yanı sıra, doğumun bereketli ve bolluk dolu bir sembolü olarak da kabul edilir. Bebeğin kırkının çıkmasıyla birlikte, bebek bu zaman diliminde mücadelesini kazanmış biri olarak hayata tutunmaya başlar. Anne ve bebeğin yıkanması ve temizlenmesi belirli ritüellerle gerçekleştirilir. Kırk çıkarılırken önce bebek sonra anne yıkanır. Yıkama işlemi genellikle evin bir büyüğü (anneanneler) tarafından gerçekleştirilir. Kırklama sırasında hazırlanan suya kırk arpa konulur ve dualar okunur. Bazı ailelerde suya altın, yüzük, kırk fındık gibi şeyler de atılır. Trakya’da yaşayan Pomaklar arasında ise bebeklerin kırklanması ritüelinde farklı eşyaların kullanıldığı görülür: kırk ölçek su (ölçek yumurta kabuğu, bardak, kaşık olabilir), kırk taş (bebeğin sağlam olması için), kırk buğday tanesi (bebeğin bereketli olması için), kırk çubuk (bebeğin dik durması için), kırk arpa veya süpürge sapı (bebeğin vücudunda çıban çıkmaması için), kırk prinç (bebeğin cilt renginin beyaz olması için), çivi veya demir parçası (bebeğin sağlam olması için), altın (bebeğin varlıklı olması ve sarılık olmaması için). Kırklama yapan kişi yani kırk dökken kişi, elini suya daldırıp çıkararak bebeği yıkar. Yıkandıktan sonra anne ve bebeğin kıyafetleri değiştirilip yıkanır.

Kırk dökme işleminden hemen sonra bebek ağlarsa ve hareket ederse, kırkı çıkmış demektir; aksi takdirde kırkı çıkmamış demektir. Kırkının çıkması durumunda kadınlar bir araya gelir, dualar okur, doğum merasimi yaparlar ve bebeği gezdirerek kırkı dağıtırlar. Bazı durumlarda kırklama

17 Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, 213.

18 Erman Artun, *Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Ritüelleri Doğum-Evlenme-Ölüm*, (Erişim Tarihi 10.01.2024), 6.// Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, 206- 211.

yirmi gün ve kırkinci günde olmak üzere iki kez gerçekleştirilir.¹⁹ İlk önce bir kabın içine kırk kaşık su dökülür, daha sonra kırk adet pirinç eklenir. Bebeği yıkarken şöyle denir: “*Kırk gusülü verirem vaciben gürbeten illallah.*” Bu sırada bebeğin başına süzgeç tutulur ve içine pirinç koyduğumuz su; önce başından ayağına, daha sonra üç defa sağ omzuna, sonra üç defa sol omzuna dökülür. Gusül verme işlemi bitince bebek belli bir süre sırlıklam olur. Bu sırada anne henüz temizlenmediği için bebeği kucağına alamaz veya emziremez. Anne temizlendikten sonra ona kuymak (undan yapılmış helva çeşidi) yedirilir (KK-3). Nahçıvan’ın Ordubad ilçesinde ise bebeğin kırklanması şöyle yapılır: “İlk önce ‘*Mevlit gusülü verirem vaciben gürbeten illallah*’ denir; üç defa sağ, üç defa sol omzuna, sonra başına su dökülür. Sonra suyu kırklarlar - kırk defa sayıp derler ki: ‘*Kırkını dökürem vaciben gürbeten illallah.*’ Yine sağ ve sol omzuna, sonra başına üç defa su dökülerek çıkarılır (KK-2). Aynı zamanda kırklı çocuğun sadece cuma günleri yıkandığını, kırkına kadar ise gusül verilmediğini öğreniyoruz. Kırkinci günü ise genire, kesire, nifas gusüllerini vererek bebeğin kırkı dökülür (KK-1, KK-5).

Albasma

Eski Türk inançlarında önemli yeri olan “Al” (hal), “Al ruhu” halk âdetlerinde kendine has rol oynamaktadır. İnsan ve hayvan karışımı bir varlık olan Alkarısı, öldürücü bir cin veya dîv olarak bilinir. Uzun boylu, uzun parmakları ve tırnakları olan, dağınık saçlı, yağlı bir vücuda sahip, elleri ve ayakları küçük, dişli, bir dudağı yerde diğeri gökte olan, bazen zenci suratlı, memelerini masallardaki devler gibi sırtından arkaya doğru atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin, kırmızı elbise giyen bir varlıktır. Kırklı anneye ve bebeğe zarar verebileceği hatta öldürebileceği düşünülen bir varlıktır. Bu sebeple Alabastıdan (Alkarısından) zarar gelmemesi için kırk gün boyunca anne ve bebeği, yalnız bırakılmaz. Folklorumuzda bir kadının doğum sırasında bayıldığı veya öldüğü zaman onu Al anasının alıp götürdüğüne inanılır. Aynı zamanda kadının ciğerini Al anasının aldığı düşünülür. Doğum geciktiğinde, zor doğumlarda Al anasının evin çatısında oturduğuna ve bebeğin doğmasına izin vermediğine, annenin ciğerini çekip aldığına inanılır. Al anasını korkutmak için havaya kurşun sıkılır. Doğum yapan kadını Al anasından korumak için etrafına şişlerle daire şeklinde çizgi çizilir ve bu şekilde kadın, koruma altına alınır. Böylece Al anasının o çizgiden içeri, daireye giremeyeceğine inanılır. Ayrıca Hal anasının içeri girmemesi için kapının ağzına hekendaz (faraş) atılır. Erkekler de bahçede ateş yakar ki Hal korkup kaçsın. Bunları yapmakla doğum yapan kadını Hal anasından korumaya çalışırlar ki ne anneye ne de çocuğa zarar gelmesin (KK-4).

Lohusa kadını Hal’dan korumak için belirli sınırları olan bir çizgi çizilir ve oradan kimse geçemez, sadece lohusa geçer. Üç gün onun bulaşıkları yıkanmaz, yedikleri kirli olarak odada du

19 Filiz Güven, *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*. (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2021), 51.// Meryem Pelin, “Edirne’de Pomak Doğum Âdetleri Üzerine Bir İnceleme”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 755-770.

rur, sadece üzeri örtü ile kapatılır. Bunun için de cin onun bulaşıklarına dokunmaz.²⁰ Aynı zamanda yeni doğan bebeğin korunması, ilk olarak çiftinin (plasentanın) nerde bastırılması ile başlamaktadır: Çocuğa gelebilecek zarara karşı önlem alınması amacıyla annenin yoldaşı (eşi) diye bilinen çift (plaseenta), bir beze sarıp toprağa bastırılır veya temiz akar suya atılır.²¹ Fakat Kars'tan farklı olarak Karabağ Bölgesi'nde; akarsuya atmak, nehir kıyısına bastırmak uygun görülmemektedir; bunun yanı sıra gül çalısının dibine bastırılması da önerilmektedir. Bu bakımdan bebek, dünyaya gözünü açtığı anda onun çiftinin kurallara göre bastırılması önem taşımaktadır. İnançlara göre, bebeğin çiftinin nerede bastırılması, bir bakıma çocuğun kaderinin belirlenmesi olarak görülmektedir. Bununla ilgili Karabağ Bölgesi'nde çeşitli inançlar bulunmaktadır: *Çocuğun çiftini nehrin kıyısında bastırmak, akarsuya atmak olmaz. Eğer atılırsa Hal anası haberdar olup gelir ve anneye zarar verebilir. Gül çalısının dibinde bastırılır ki çocuk gül gibi temiz olsun.*²² Bu ritüeli yaparken hem anneyi hem de çocuğu Hal anasından koruyacaklarına inanılır.

Alkarısını uzak tutmak ve zararsız hâle getirmek için belirli yöntemlere başvurulur: Alkarısının üzerine çengelli iğne takılır veya tabanına batırılır, üzerine katran (zift) dökülür. Bu şekilde Alkarısı, götürdüğü ciğeri sahibine geri getirir. Onu yakalayan kişi de ocaklı (alıcı) olur. İnançlara göre Alkarısı, alıcı olan bir kişiye ve onun ailesine dokunmaz; evlerinde ve üzerlerinde onlara ait eşyaları olanlara da zararları dokunmazmış. Halk arasında “talvar, samanlık, harabe, su kenarı, çeşme” gibi yerler, Alkarısının saklandığı mekânlar olarak bilinir. Alkarısının bilinen en önemli belirtisi ise ahırda olan atların kuyruğunu örmesidir.²³ Albasmanın önlenmesi için bebek dünyaya geldiğinde, ebe kadın lohusa için ilginç bir ritüel yapar: Ebe bir büyük soğanı lohusa kadına vererek dişlemesini ancak koparmamasını ister. Soğanı bir kebab şişine geçirir. Dadı, onu elinde tutup yavaşça yatağa doğru götürür. Sonra şişe takılmış soğanı onun başının altına koyar. Lohusayı yatağına götürdükleri zaman herkes onu “*Meryem*” diye çağırır. O da *Meryem*'miş gibi dönüp arkasına bakarak “*Evet*” der. Lohusayı yerleştirdikten sonra mumlar söndürülür. Sonra ebe, bir kebab şişini alıp odanın duvarlarına çizikler atar. Bu işi yaparken biri ona sorar: “*Neden çizik atıyorsun?*” O da der ki: “*Meryem çiti çekiyorum.*” Bunlar, üç kez tekrarlanır. Sonra bir miktar kekik tohumu hem lohusa kadının üstüne hem de yerine ve odaya serpilir.²⁴

20 *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*, III. Kitab (Ağdam, Füzuli, Cebrayıl, Terter, Gubadlı, Zengilan, Kelbecer, Laçın ve Şuşa rayonlarından toplanmış folklor örnekleri), Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Elm ve Tehsil, 2012, 162. ; Meleyke Memmedova, “*Garabağ Folklorunda Doğum Rituaları və İnancları*”// Ziyalı İşığında Ramazan Gafarlı–70 Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 iyul, Azərbaycan-Bakı. Erişim: www.izdas.org/ramazan-gafarli-kongresi 2021b, 467.

21 Güven, *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, 43.// Örnek, *Türk Halk Bilimi*, 198.

22 Meleyke Memmedova, “*Garabağ Folklorunda Doğum Rituaları və İnancları*”// Ziyalı İşığında Ramazan Gafarlı – 70Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 iyul, Azərbaycan-Bakı. Web: www.izdas.org/ramazan-gafarli-kongresi, 2021b, s.468. ; *Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. VIII. Kitab (Kelbecer rayonundan toplanmış folklor örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC. 2014, 368.

23 Örnek, *Türk Halk Bilimi*. (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016), 201./ Güven, *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, 48-49.

24 Mətanət Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azərbaycan Folkloru*. I. Kitab, Təbriz, Yekənat və Həmədan Ərazilərindən Toplanmış Folklor Örnekleri, Bakı: Elm və Tehsil Neşriyyatı, 2013, 384-385.

Bu ritüeller, lohusa ile bebeği Alkarısından korumak ve aynı zamanda gelecekte yeniden çocuk sahibi olabilmek için yapılır. Genellikle bu ritüel, ilk çocuğun doğumunda gerçekleştirilir. Ayrıca lohusa kadının yatağının başucuna; soğan, tarak, erkek kıyafeti, iğne, yaşlı kadınların verdiği boncuk ve yastığın altına çörek (ekmek) konur. Aynı zamanda kadına zarar gelmemesi için lohusa kadının yatağının dört bir tarafı kendir iple sarılır. Yakasına da çengelli iğne (sancag) takılır. Kırk gün boyunca bebeğin kıyafetleri yıkanmaz, bebek ile anne yalnız bırakılmaz ve ışıklar açık bırakılır.²⁵ Doğumdan sonra kadını ve bebeği korumak için belirli önlemler alınır. Özellikle doğumdan sonra kadının iki saat boyunca yatmaması gerekir. Zira inanca göre yattığı sırada Alkarısı gelip onun kalbini alabilir. Hatta bunu engellemek için odanın kapısına altın takılır. İnanışa göre Gulyabani (Alkarısı, Alarvadı, Albastı), demirden korkar ve altını görünce kaçar. Eğer içeri girebilirse bebeğe ve anneye zarar verebilir.

Ayrıca Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kırklı bebek ve annenin Alkarısı tarafından zarar görmemesi için onların bulunduğu yerlere; süpürge, Kur'ân, soğan, sarımsak, nazarlık asılır. Yastıklarının altına; Kur'ân, kılınç, orak, bıçak, maşa, demir, taş, ekmek, soğan, erkek pantolonu ve kazağı, iğne, çuvaldız konulur. Kadına ocaklı takkesi, gömleği ya da erkek külahı giydirilir.²⁶ Alkarısı'ndan zarar gören kadınlar için genellikle iki ana ritüel gerçekleştirilir: İlk olarak bu varlıklardan bir şekilde temas olduğu düşüncesiyle at getirilir ve kadının önünde kişnetilir. Bu sestem ürken kadının tüm sıkıntılarından kurtulacağına inanılır. Daha sonra kötü ruhların daha fazla zarar vermemesi ve anaya yaklaşmaması için kadına çengelli iğne takılır. Bu iki ritüel, Albasmasından önce ve sonra gerçekleştirilir.²⁷

Çocuğun dünyaya göz açtığı ilk günden itibaren başlayan kırk gün, anne ile çocuk için çok hassas bir dönemdir ve anne ile çocuğu; nazardan, kötü enerjiden, cinlerden, hastalıktan, çileden, Alkarısı gibi kötü ruhlardan korunması için belirli tedbirler alınır, bazı yöntemler ve ritüeller uygulanır. Öncelikle kırklı annenin söz konusu tehlikelerden korunması için yastığının altına bazı eşyalar konulur: *Lohusa kadının başının altına bir demir bıçak, makas gibi bir şey konulmalıdır. Dışarı çıkarken de o bıçak ağzı açık hâlde elinde olmalıdır. Bu iş yapılmazsa Al (Albani, Alarvadı, Alkarısı) onu alıp çocuğuna zarar verir. Bazıları derler ki çocuğu alır ya öldürür ya da annenin ciğerini söküp alır. Bunun için annenin asla yalnız bırakılmaması gerekir.*²⁸ Lohusa kadını ve kırklı çocuğu Alarvadından korumak için yalnız bırakılmamaya ve inandıkları tedbirleri görmeye çalışırlar. Bu yöntem ve ritüelleri gerçekleştirdiklerinde kırklı anne ve çocuğu Alarvadı gibi bazı varlıklardan koruduklarına inanırlar. Alarvadı, Güney Azerbaycan halk inancına göre; "Albani, Alyabani, Gulyabani, Al ya da Alarvadı" gibi adlarla ünlüdür. Genel olarak Alarvadı, Türk folklorunda al gömlek giyen, yarı insan yarı hayvan benzeri bir varlık olarak tasvir edilir.²⁹ Anlatılanlardan anlaşıl-

25 Güven, *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, 49.

26 Örnek, *Türk Halk Bilimi*, 202.

27 Güven, *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, 50.

28 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru I. Kitab*, 312.

29 Meleyke Memmedova, "Azerbaycan ve Anadolu'da Kırklama Ritüelleri", *Azerbaijan International Congress of Scientific Research*, 16-17 August 2023 Sheki, 2023a, 62-63.

lıyor ki bu dişi varlık, çıplak ve kıyafetsiz dolaşır, genellikle de çok uzun boyludur. Bu yüzden uzun boylu insanları Albastı'ya benzetirler. Alarvadinin renginin beyaz olduğu düşünülür. İnançlara göre bu varlık, lohusa kadınlara zarar verebilir. Özellikle altıncı gecede zararı çoktur. Ancak hakkında anlatılan bir efsane günümüze kadar aktarılarak gelmiştir. Birçok insan, ikinci veya üçüncü babalarının Alyabaniyi (Albastı) yakalayıp onu tutukladığını iddia eder. Sözde, eğer bu varlığın göğsüne çengelli iğne takılırsa hiçbir yere gidemez ve kendisi de bu iğneden kurtulamazmış. Kurtulduktan sonra bir kez daha gelip ev halkıyla konuştuğunda, ona insan etinin neresinin daha lezzetli olduğu sorulur ve o da “*Tabanı*” diye cevap vermiş. Böylece Albastı'yı yakalayıp tekrar serbest bıraktıkları zaman onların yedi arka döneler ile işi olmayacağına dair verdiği sözü tutacağına inanılır ve bu durumun beş nesile kadar devam ettiği görülür. Ancak buna rağmen kadınlar yine de korkar, demirsiz dolaşmaz ve başlarının altına da mutlaka bir şeyler koyarlar.³⁰

Yapılan çeşitli uygulamalar neticesinde bebek rahatlatıldıktan sonra annenin ve bebeğin Alkarısından korunması için şu ritüel uygulanır: Makas ile annenin yatağının dört tarafına çizgi çizilir, sonra da bir soğan bıçağı ya da demir bir şeye takılarak annenin yatağının yanına koyulur ki zarar vermek isteyenler ona yaklaşmasın. Özellikle lohusa kadının başının üstüne Kur'an koymak önemlidir. Doğum sırasında lohusanın yanında bulunanlar dışında hiç kimsenin lohusanın yattığı odaya girmesine izin verilmez. Birinin odaya girmesi gerektiğinde, önce bebeği odadan çıkarır, sonra odaya geri getirilirdi.³¹ Ayrıca lohusa kadın, hamama gitmeden odasından çıkmamasına özen gösterirler. Odadan çıkmak zorunda kaldığında, başına soğan takılmış bıçak veya şişe gitmesi gerekir. Kırklı kadın ve çocuğı, hamama kadar yalnız bırakılmaz. Özellikle altıncı geceyi korkulu sayarlar. Çünkü inanışlara göre bu gece, bizden yeyler (cinler, ruhlar) çocuğun yanına gelir, onu kendi hemzatiyla değiştirmek ister. Bu yüzden onları yaklaştırmamak ve korkutup kaçırmak için belirli önlemler alınır: “Kapı önüne demir eşya konur, sesler çıkarılır, okumalar yapılır, eller çırpılır, kapı ve pencere dumanla doldurulur. Bu arada ebe de gelip çıkar. Onun gelmesiyle birlikte çokça üzerlik yakılır. Onun dumanı, lohusa kadın ve çocuğun odasının her tarafına üflenir. Ebe, lohusa kadını süsler. Birer tane üzerlik; annenin alınına, sol omuzuna, sağ omuzuna, sol göğsünün içine, sağ ayağının altına ve sol ayağının altına yerleştirilir. Eğer çocuk erkekse onun alınına, gözlerine sürme çekilir. Bu işlemlerden sonra yedi iğne lohusa kadının ve yedi iğne de çocuğun yatağına yerleştirilir ki Al yaklaşmasın.

Bu arada ebe oradaki kadınlardan biriyle çocuğun yatağına biraz pirinç döker ve yedi defa “*Kul huvellahu ehad*” (İhlas sûresi) okuyarak onu odanın her tarafına hatta lohusa kadının yatağının kenarlarına serpiştirir.³² Böylece cinlerin ve Alkarısının önüne zırh çekildiğine inanılır. Bu kırk gün boyunca sadece annenin değil kırklı çocuğun da korunması için belirli önlemler alınır. Öncelikle kırklı çocuğun evdeki ziyaretçilerin ağır enerjisi ve nazarından korunması gerekir: *Kırklı çocuğun üstüne gelerseniz, o kişinin ağırlığı çocuğun üzerine dökülür. Bu yüzden çocuğun kırk*

30 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru I. Kitab*, 312-313.

31 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru I. Kitab*, 439.

32 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru I. Kitab*, 440.

*günü tamam olduğunda eve gelenler dışarıda beklerler, çocuğu evden çıkarıp avluya veya soğuksa ayrı bir odaya götürürler. Gelen misafir evin içine girdikten sonra çocuğu onun arkasından eve getirirler. Elbette o kişi o eve tekrar gelirse daha fazla önlem alınmasına gerek yoktur.*³³ Bu tür önlemler sadece Güney Azerbaycan'da değil aynı zamanda neredeyse tüm Azerbaycan Bölgesi ve hatta Anadolu'da da yaygın olarak görülür.³⁴

Eski geleneklere göre anneleri ve bebekleri kötü bakışlardan ve nazardan korumak için sık sık onlara üzerlik yakar, üzerlerine çeşitli renkli boncuklar takılırdı ve bu boncukların bebeği çeşitli hastalıklardan koruduğuna inanılırdı. Sarı renkli boncuk bebeği sarılıktan; şevval anneyi karabasmadan; göz boncuğu onları kötü enerji ve nazardan korur. Kan boncuğu, anne doğum yaptığında boynuna takılır ki kanama olmasın. Al boncuğu ve algöbeği ise anne ve bebeği Alarvattan korur; göyertme boncuğu ise bebeği morarıp ölmekten korur. Bunların yanı sıra baba kolu, kurt boncuğu, balık kulağı ve başka türlü boncuklar da farklı amaçlar için annenin ve bebeğin yakasına takılır. Ayrıca boncuklar bebek olmadan önce evde bulunmalıdır. Bebek olduktan sonra boncukları eve getirmek gerekiyorsa önce bebeği dışarı çıkarıp boncuktan sonra eve getirilirdi.³⁵ Genel olarak bebeği nazardan, kötü gözden korumak için sadece Güney Azerbaycan'da değil Azerbaycan'ın birçok bölgesinde hatta Anadolu'nun birçok yerinde; göz boncuğu ve muska (dua) takmak, üzerlik yakıp dumanını bebeğin etrafına üfleme yaygın bir âdettir.³⁶

Kırklı bebeklere zarar gelmemesi için bazı kurallara da uyulurdu. Örneğin, kırklı bebeklerin giysileri asıldıktan sonra ip üzerinde fazla bırakılmaz. Ayrıca kırklı bebeklere sarı giysiler giydirilmez, kırklı bebeğin yanına et getirmemeye dikkat edilir.³⁷ Yeni doğan bebeklerin üzerinden atlamak uygun değildir. Ayrıca annenin kırk gün tamamlanana kadar geceleri dışarı çıkmaması gerekmektedir. Eğer dışarı çıkacaksa mutlaka kendisiyle bir bıçak götürmelidir.³⁸ Kırklı bebeği ve annesini korumak için gerçekleştirilen bu tür önlemler, Azerbaycan'ın birçok bölgesinde özellikle de Karabağ³⁹, Nahçıvan ve Ordubad bölgelerinde⁴⁰ görülmektedir.

33 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru I. Kitab*, 312.

34 Meleyke Memmedova - Mirzeyeva G. *Azerbaycan ve Anadoluda Qırxökme Merasimi İle Bağlı Adet-Eneneler ve İnanclar* // 6th International "Dede Korkut Conference Of Turkish Culture, History And Literature". July, 20-21, Guba, Azerbaijan, 2023, 127-128.

35 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru V. Kitab*, 310.

36 Meleyke Memmedova, *Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Nazardan Korunmak İçin Yapılan Uygulama ve Ritüeller*, 5. International Bahtiyar Bahabzade Turkish World History, Culture and Literature Congress, 16-17 August, Sheki / Azerbaijan, 2023b, 208-209.

37 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru VIII. Kitab*, 145.

38 Masallahqızı (Abbasova), *Güney Azerbaycan Folkloru IV. Kitab*, 367-368.

39 Memmedova, "Qarabağda İnisiasiya Rituelları İle Bağlı İnanclar" // Karabagh International Congress of Modern Studies in Social and Human Sciences, June 17-19, Karabagh, Azerbaijan, 2021a, s.468-469./ "Qarabağ Folklorunda Doğum Rituelları və İnancları" // Ziyalı İşığında Ramazan Gafarlı – 70 Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 iyul, Azerbaycan-Bakı 2021b, 301.

40 G. Mirzeyeva, "Garabağ ve Nahçıvan Bölgesinde Gırxökme Merasimi ile Bağlı Adet-Enenler ve İnanclar" // *Dede Gorgud Elmi-edebi toplu II* (81), Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2023, 144.

Sonuç

Bu çalışma, Azerbaycan ve Anadolu’da yaygın olan “Kırkbasma” ve “Albasma” ritüelleri üzerine yapılan uygulamaları ve korunma yöntemlerini ele almaktadır. Doğum sonrası anne ve çocuğu, kırk gün boyunca maruz kaldığı olası olumsuz etkilerden koruma amaçlı gerçekleştirilen bu ritüeller, geleneksel inanç ve kültürel pratiklerin bir yansımasıdır. Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesini ve korunmasını hedefleyen bu uygulamalar, bölgesel farklılıklar gösterse de temelde benzer prensiplere dayanmaktadır. Makalede incelenen ritüellerin, yerel toplumların kültürel mirasının önemli bir parçasını oluşturduğu ve gelecek nesillere aktarılması gereken değerli bir kültürel pratik olduğu sonucuna varılabilir. Bu ritüellerin sadece tıbbi anlamda değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir bağlamda da anlaşılması ve değerlendirilmesi önemlidir. Azerbaycan ve Anadolu folklorunda, kırkbasma ve albasma ritüellerinin kültürel önemini vurgulamakta ve gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Artun, Erman. *Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Ritüelleri Doğum-Evlenme-Ölüm*. Erişim 10.01.2024. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_tekirdag_evlenme.pdf.
- Əbdülhəlİmov, Hikmət. *Azerbaycan Folkloru Antologiyası I. Kitab (Nahçıvandan Toplanmış Folklor Örnekləri)*. Naxçıvan: “Ecemi” Neşriyyat-Poligrafiya Birliyi, 2010.
- Əbdülhəlİmov, Hikmət. *Azerbaycan Folkloru Antologiyası XXIII. Kitab (Nahçıvandan Toplanmış Folklor Örnekləri)*. Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2012.
- Güven, Filiz. *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2021.
- Masallahqızı, (Abbasova), Mətanət. *Güney Azerbaycan Folkloru I. Kitab*, Təbriz, Yekanat və Həmədan Ərazilərindən Toplanmış Folklor Örnekləri. Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2013.
- Masallahqızı, (Abbasova), Mətanət. *Güney Azerbaycan Folkloru IV. Kitab*. Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2015.
- Masallahqızı, (Abbasova), Mətanət. *Güney Azerbaycan Folkloru V. Kitab*. Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2015.
- Masallahqızı, (Abbasova), Mətanət. *Güney Azerbaycan Folkloru VIII. Kitab*. Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2019.
- Masallahqızı, (Abbasova), Mətanət. *Güney Azerbaycan Folkloru IX. Kitab*. Bakı: Elm ve Tehsil

- Neşriyyatı, 2020.
- Memmedova, Meleyke. “*Qarabağda İnisiyasiya Rituelları İle Bağlı İnanclar*”// Karabagh International Congress of Modern Studies in Social and Human Sciences, June 17-19, Karabagh, Azerbaijan, 298-306. 2021a.
- Memmedova, Meleyke. “*Garabağ Folklorunda Doğum Rituelları və İnancları*”// Ziyalı Işığında Ramazan Gafarlı – 70 Beynelhalg İctimai ve Medeni Elmler Konfransı, 15-16 İyul, Azərbaycan-Bakı. <https://www.izdas.org/ramazan-gafarli-kongresi>, 465-471. 2021b.
- Memmedova Meleyke, Mirzeyeva G. “*Azerbaycan ve Anadoluda Qırxökme Merasimi ile Bağlı Adet-Eneneler ve İnanclar*” // 6th International “*Dede Korkut Conference Of Turkish Culture, History And Literature*”. July, 20-21, Guba, Azerbaijan, 124-133. 2023.
- Memmedova, Meleyke. “*Azerbaycan ve Anadolu’da Kırklama Ritüelleri*”. *Azerbaijan International Congress of Scientific Research*, 16-17 August 2023 Sheki, 102-113. 2023a.
- Memmedova, Meleyke. “*Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Nazardan Korunmak için Yapılan Uygulama ve Ritüeller*”. 5. *International Bahtiyar Bahabzade Turkish World History, Culture and Literature Congress*, 16-17 August, Sheki / Azerbaijan, 207-216. 2023b.
- Mirzeyeva, G. “*Garabağ ve Nahçıvan Bölgesinde Gırhtökme Merasimi İle Bağlı Adet-Enenler ve İnanclar*” // *Dede Gorgud Elmi-edebi toplu II* (81), Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı, 2023.
- Örnek, Sedat V. *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015.
- Örnek, Sedat V. *Türk Halk Bilimi*, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2016.
- Pelin, Meryem. “*Edirne’de Pomak Doğum Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*” *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 755-770.
- Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. III. Kitab (Ağdam, Füzuli, Cebrayıl, Terter, Gubadlı, Zengilan, Kelbecer, Laçın ve Şuşa Rayonlarından Toplanmış Folklor Örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Elm ve Tehsil, 2012.
- Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. IV. Kitab (Laçın, Gubadlı, Zengilan Rayonlarından Toplanmış Folklor Örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Elm ve Tehsil, 2013.
- Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. VIII. Kitab (Kelbecer Rayonundan Toplanmış Folklor Örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC, 2014.
- Qarabağ: Folklor Da Bir Tarixdir*. IX. Kitab (Beylegan, İmişli, Terter, Berde Ve Cebrayıl Rayonlarından Toplanmış Folklor Örnekleri). Folklor Enstitüsü Y, Bakı: Zerdabi LTD MMC, 2014.

Kaynak Kişiler

KK-1: Ekberova Sevinc Cavad Kızı, 1971, Ordubad İlçesi, Yukarı Eylis Köyü, Lise Eğitimli, Ev Hanımı.

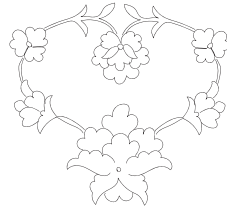
KK-2: Esedova Gönül Hüsameddin Kızı, 1983, Nahçıvan Şehri, Lisan Eğitimli, Şahbuz İlçesi Kayıt Bölme Başkanı.

KK-3: Hüseynova Şehla, Marks Kızı, 1961, Ordubad İlçesi, Yukarı Eylis Köyü, Lisans Eğitimli, Ev Hanımı.

KK-4: Memmed Tahire Geşem Kızı, 1960, Nahçıvan Şehri, Vaykır Köyü, Doktora Eğitimli, Edebiyatçı, Profesör.

KK-5: Necefova Seltenet Yusif Kızı, 1961, Nahçıvan Şehri, Ordubad İlçesi, Anabat Köyü, Eğitimli, Hemşire.

KK-6: Seyidova Hedice Mirgafar Kızı, 1953, Nahçıvan Şehri, Vaykır Köyü, Ev Hanımı.

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2024 Summer 2024
Cilt 1 Volume 1
Sayı 1 Issue 1